

ZPRÁVA ZE ZOOLOGICKÉHO PRŮZKUMU PŘÍRODNÍ PAMÁTKY

Dědina u Dobrušky 2022

se zaměřením na vážky (Odonata)

Report of the research of the *Odonata*
in nature monument Dědina u Dobrušky

Zhotovitel: Mgr. Jan Ježek, Zámecká 240, Náchod, 547 01

Tel: + 420 775 147 688, jezek@gymnachod.cz

Abstract: Research of the *Odonata* was provided in year 2022 in nature monument Dědina u Dobrušky (Královéhradecký district, Czech Republic). This entomology research of this taxonomic group is the second, which was in this locations made. By the research has been found 12 species of *Odonata*, therefrom 1 species is protected in NATURA 2000 and 3 species are also state in Red list of invertebrate of Czech Republic (Farkač, Král & Škorpík 2005).

Key words: faunistics, Insecta, Odonata, Czech Republic

OBSAH

1. Úvod

2. Stručná charakteristika území

3. Zaměření a metodika průzkumu

4. Výsledky

5. Diskuze

6. Závěr, doporučená opatření pro zvýšení biodiverzity

7. Fotodokumentace

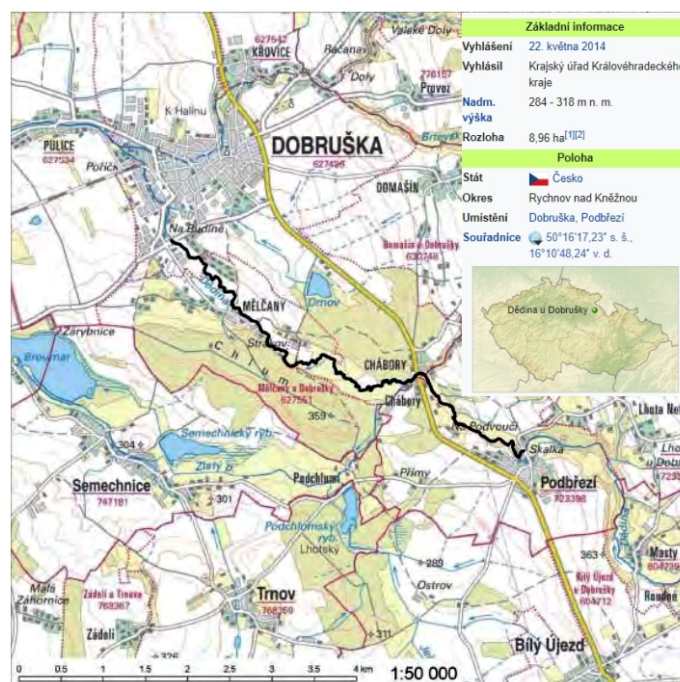
8. Literatura

1. Úvod

Přírodní památka Dědina u Dobrušky zahrnuje úsek vodního toku říčky Dědiny mezi obcemi Podbřeží a Dobruška v okrese Rychnov nad Kněžnou. Nařízením vlády č. 208/2012 Sb. ve znění pozdějších předpisů byla PP prohlášena za evropsky významnou lokalitu (CZ0523007) v soustavě NATURA 2000. Hlavním předmětem ochrany je populace ohrožených druhů živočichů - mihule potoční (*Lampetra planeri*) a vranky obecné (*Cottus gobio*). Ze zákonem chráněných živočichů se zde kromě již zmíněných druhů vyskytují ještě ledňáček říční (*Alcedo atthis*), vydra říční (*Lutra lutra*) a čáp černý (*Ciconia nigra*). V rámci zoologického průzkumu bylo v roce 2012 v odběrech makrozoobentosu nalezeno společenstvo 68 druhů vodních bezobratlých. To dokumentuje, že i přes velmi intenzivní zemědělskou činnost v těsném okolí nebyla říčka doposud negativními antropogenními tlaky příliš dotčena. V rámci mapování evropsky významných druhů vážek zde B. Mocek v r. 2015 pozoroval výskyt 3 imag klínatky rohaté (*Ophiogomphus cecilia*) a potvrdil rozmnožující se populaci (imaga i larvy) páskovce kroužkovaného (*Cordulegaster boltonii*). Výskyt páskovce kroužkovaného zde zmiňuje již v r. 2010 J. Rejl (podrobněji viz databáze NDOP). Cílem nového průzkumu bylo provést základní faunistický průzkum vážek, ověřit výskyt evropsky významného druhu klínatky rohaté (*Ophiogomphus cecilia*), zhodnotit stávající management přírodní památky a případně navrhnout jeho úpravu ve vztahu k sledovaným skupinám.

2. Stručná charakteristika území

Přírodní památka Dědina u Dobrušky zaujímá plochu necelých 9 ha a chrání přibližně 5,5 km dlouhý tok stejnojmenné říčky. PP Dědina se nachází mezi obcemi Dobruška, místní částí Mělčany po obec Podbřeží, přičemž zájmový úsek vodního toku se nachází v km 29,040 (silniční most s komunikací č. 298 Dobruška - Opočno) - km 35,570 (silniční most v Podbřeží), nadmořská výška je 318 - 284 m. n. m. Šířka koryta se pohybuje v rozmezí 4 – 8 m. Říčka má převážně přirozený meandrující charakter, erozní báze dna je několika místech narušena výstavbou příčných objektů (zpevněný brod, jezy atp.), občasně je koryto v nárazových březích v blízkosti mostů stabilizováno (vesměs výdřevou). Vodní hladina během roku značně kolísá, v letních měsících při nižším průtoku jsou odhalovány rozsáhlé lavice naplaveného štěrku. Průtok je negativně ovlivněn převodem vody do Zlatého potoka od rozdělovacího objektu v Cháborech ř. km 33,537.

Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/> a Plán péče o PR Skalecký háj 2016/25

© AOPK ČR 2013, © ČÚZK 2013

Nezregulovaný říční tok má po celé délce údolí proměnlivý ráz s charakteristickou mozaikou stanovišť, mělké úseky s různě hrubým naplaveným substrátem střídají hlubší tůně s jemnějším substrátem a naplaveným detritem. Místy jde o říčku bystře tekoucí po šterkových lavicích, jinde její tok pomalu meandruje a nárazovými břehy se zařezává do mocné vrstvy nivních půd. Tyto břehové nátrže představují ideální stanoviště pro hnízdění ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*). Okraje koryta stabilizují kořenovými baly břehové porosty dřevin, které slouží jako vhodný úkryt pro mnoho vodních živočichů. Tůně ani slepá říční ramena se podél toku nenacházejí. Téměř celý tok říčky včetně břhů je stíněn vzrostlými dřevinami a hustou vegetací v podrostu, což zřejmě zásadním způsobem ovlivňuje složení zdejší fauny vážek. V stromovém patře jsou zastoupeny i přestárlé, postupně odumírající olše a zasychající jasany. V těchto místech je říční koryto více osluněno, a proto se zejména zde šíří obvyklé invazní druhy - netýkavka žláznatá (*Impatiens glandulifera*), křídlatka (*Reynoutria sp.*) a kolotočnik ozdobný (*Telekia speciosa*). Přilehlá niva je intenzivně zemědělsky využívána, ve střední části sledovaného úseku převažují louky, horní a dolní úsek je částečně obklopen i ornou půdou.

Říční niva je široká přibližně 100 – 200 m a tvoří dno mělkého údolí. Na jihozápadní okraj nivy navazují zalesněné svahy výrazného stolového vrchu Chlum s pravěkým hradištěm a mohylníkem (mladší doba bronzová). Říčka Dědina je slabě zlatonosná, existence hradiště bývá někdy dávána do souvislosti s možností rýžování zlata z jejích náplavů. Geologické podloží nivy a blízkého okolí tvoří jemnozrné křídové usazeniny, zejména jemnozrné slínovce. Vlastní niva je vyplněna holocénními štěrky a písiky, překrytými nivními glejovými půdami.

3. Zaměření a metodika průzkumu

Fauna vážek PP Dědina u Dobrušky byla monitorována června do srpna roku 2022 v několikátýdenních intervalech tak, aby bylo postihnuto co nejrozsáhlejší spektrum sezónních výskytů sledované skupiny. Lokalita byla navštívena celkem 3 x, konkrétní termíny návštěv byly určeny zejména vhodným počasím. Letová aktivita vážek byla sledována jak z břehů, tak i přímo z říčního toku, který byl při první návštěvě probroděn po téměř celé délce. Pozornost byla věnována i vhodným stanovištím v bezprostředním okolí říčky. Protože je téměř celý tok stíněn souvislými břehovými porosty, což značně eliminuje výskyt vážek, byla při prvním průzkumu vytipována vhodná (tedy méně zastíněná) místa, kterým byla následně věnována větší pozornost. Pozorované druhy vážek byly fotograficky dokumentovány a v případě potřeby přesné determinace odchyťovány do klasické entomologické síťky. U vzácnějších druhů byla provedena lokalizace se zapsáním co nejpřesnějšího počtu pozorovaných jedinců. U druhů hojnějších s plošnějším výskytem byla početnost pouze odhadnuta. Na vhodných lokalitách s vyšším podílem jemnějšího substrátu a s detritem byl při první návštěvě jednorázově prováděn namátkový průzkum larev vážek promýváním náplavových sedimentů přes hrubé síto. Takto byly zachyceny pouze nymfy motýlic (*Calopteryx* sp.) a páskovce kroužkovaného (*Cordulegaster boltoni*). Přítomnost nymf prioritního druhu klínatky rohaté (*Ophiogomphus cecilia*) prokázána nebyla. V těchto místech byla věnována vyšší pozornost i výskytu exuvií v okolí vodní hladiny. Ačkoliv to nebylo prioritním úkolem, byl při sledování vážek v okolní příbřežní vegetaci zaznamenáván i případný výskyt ochrannářsky zajímavých druhů motýlů. Pozornost byla věnována i hnízdním norám ledňáčka říčního.

Ochrannářsky významné druhy nalezené při průzkumu jsou zdůrazněny a okomentovány v textu zprávy. Ve zprávě jsou tyto druhy označeny zažitým způsobem v souladu s příslušnými dokumenty. Červený seznam ohrožených druhů České republiky (Bezobratlí) (Farkač, Král & Škorpík 2005), který vychází z kritérií IUCN – Světového svazu ochrany přírody pro červené seznamy ohrožených druhů (Verze 3.1 (IUCN 2001), dělí faunu bezobratlých ČR do následujících kategorií sestupně dle míry ohrožení: Vyhynulý nebo vyhubený - EX, vyhynulý nebo vyhubený ve volné přírodě - EW, kriticky ohrožený - CR, ohrožený - EN, Zranitelný - VU, Téměř ohrožený - NT, Málo dotčený – LC. Nalezené druhy uvedené na tomto seznamu jsou označeny příslušnou zkratkou ukazující na míru ohrožení. Druhy chráněné dle vyhlášky MŽP 395/1992 a její změny 175/2006 jsou řazeny do následujících 3 kategorií sestupně dle míry ohrožení: kriticky ohrožený, silně ohrožený, ohrožený. Druhy ve vyhlášce uvedené a nalezené při průzkumu jsou ve zprávě označeny následujícím způsobem: kriticky ohrožený – 1992/§1, silně ohrožený - 1992/§2, ohrožený - 1992/§3. Nalezené druhy, které jsou chráněné v EU v rámci soustavy NATURA 2000, označuje zkratka N2000.

4. Výsledky monitoringu

Na sledované lokalitě bylo v průběhu celé sezóny zaznamenáno celkem 12 druhů vážek, jejichž přehled uvádí následující tabulka. (+ = nález)

Zjištěný druh	Datum a zjištěný výskyt druhu			Stupeň ohrožení (ochrany)
	26.6.	19.7.	8.8.	
Klínatka rohatá - <i>Ophiogomphus cecilia</i> (Geoffroy in Fourcroy, 1785)	0	+	0	EN, N2000
Motýlice lesklá - <i>Calopteryx splendens</i> (Harris, 1780)	+	0	0	
Motýlice obecná - <i>Calopteryx virgo</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+	
Páskovec kroužkovaný - <i>Cordulegaster boltoni</i> (Donovan, 1807)	+	+	+	VU
Šídlatka hnědá - <i>Sympetma fusca</i> (Vander Linden, 1825)	0	0	+	NT
Šídélko větší - <i>Ischnura elegans</i> (Vander Linden, 1820)	+	0	0	
Šídlo královské - <i>Anax imperator</i> (Leach in Brewster, 1815)	+	0	0	
Šídlo pestré - <i>Aeshna mixta</i> (Latreille, 1805)	0	0	+	
Vážka černořitná - <i>Orthetrum cancellatum</i> (Linnaeus, 1758)	0	+	0	
Vážka obecná - <i>Sympetrum vulgatum</i> (Linnaeus, 1758)	0	0	+	
Vážka ploská - <i>Libellula depressa</i> (Linnaeus, 1758)	0	+	+	
Vážka rudá - <i>Sympetrum sanguineum</i> (O. F. Müller, 1764)	0	+	+	

Podrobnější informace k průběhu monitoringu a výskytu zjištěných druhů

1) Datum: 26.6.2022, čas průzkumu: 12 - 19:00, počasí: jasno - polojasno, 25 - 30 °C

Zjištěné druhy vážek:

Motýlice obecná - *Calopteryx virgo* (Linnaeus, 1758)

- velmi hojná, obě pohlaví podél celého toku

Motýlice lesklá - *Calopteryx splendens* (Harris, 1782)

- před lávkou v Mělčanech (50.2750661N, 16.1681589E) jednotlivé kusy obou pohlaví

Páskovec kroužkovaný - *Cordulegaster boltoni* (Donovan, 1807)

- jednotlivá imaga (zejména samci při patrolujícím letu) podél celého toku, na nezastíněných místech (např. meandry se strženým břehem - 50.2683461N, 16.1845256E, brod - 50.2712639N, 16.1804808E (zde zachycena i nymfa), křížení toku s elektr. vedením - 50.2687747N, 16.1968531E, okolí lávek a mostů - 50.2690456N, 16.1937739E; 50.2768592N, 16.1640550E i několik imag najednou. Na stěně mostu v Mělčanech (50.2768592N, 16.1640550E) byly nalezeny dvě exuvie.

Šídlo královské - *Anax imperator* (Leach, 1815)

- 1 ex v letu podél břehových porostů pod Chábory

Šídélko větší - *Ischnura elegans* (Vander Linden, 1820)

- 1 ex na břehových porostech v Mělčanech

Ostatní:

Batolec červený - *Apatura ilia* (Denis & Schiffermüller, 1775)

- 2 ex. ve světlínách břehových porostů ve střední části toku

Bělopásek dvouřadý - *Limenitis camilla* (Linnaeus, 1764)

- 1 ex. ve světlinách břehových porostů ve střední části toku (50.2684994N, 16.1874947E)

Perleťovec stříbropásek - *Argynnis paphia* (Linné, 1758)

- 3 ex. ve světlinách břehových porostů ve střední části toku

Ledňáček říční - *Alcedo atthis* (Linnaeus 1758)

- hnízdní nory (50.2680497N, 16.1852033E; 50.2683722N, 16.1874894E; 50.2682653N, 16.1872939E - tato prokazatelně obsazená - velké množství vytékající moči a trusu)

2) Datum: 26.6.2022, čas průzkumu: 11 - 16:00, počasí: jasno, 30 °C

Zjištěné druhy vážek:

Klínatka rohatá - *Ophiogomphus cecilia* (Geoffroy in Fourcroy, 1785)

- 2 ex. (M) u brodu ve střední části (50.2712631N, 16.1804967E)

Motýlice obecná - *Calopteryx virgo* (Linnaeus, 1758)

- velmi hojná, obě pohlaví podél celého toku

Páskovec kroužkovaný - *Cordulegaster boltoni* (Donovan, 1807)

- jednotlivá imaga (zejména samci při patrolujícím letu) hojně podél celého toku, opakovaně pozorována i kopulace a kladení vajíček

Vážka rudá - *Sympetrum sanguineum* (O. F. Müller, 1764)

- 1 ex. na břehových porostech u brodu pod Chábory

Vážka černořitná - *Orthetrum cancellatum* (Linnaeus, 1758)

- 1 ex. na břehových porostech u lávky v Cháborech

Vážka ploská - *Libellula depressa* (Linnaeus, 1758)

- 2 ex. na břehových porostech

Ostatní:

Perleťovec stříbropásek - *Argynnis paphia* (Linné, 1758)

- 2 ex. ve světlinách břehových porostů ve střední části toku

3) Datum: 8.8.2022, čas průzkumu: 12:00 - 16:00, počasí: jasno, 20 - 25 °C

Zjištěné druhy vážek:

Motýlice obecná - *Calopteryx virgo* (Linnaeus, 1758)

- jednotlivě podél celého toku

Páskovec kroužkovaný - *Cordulegaster boltoni* (Donovan, 1807)

- jednotlivá imaga hojně podél celého toku, během této návštěvy nejpočetnější druh vážky na lokalitě

Šídlatka hnědá - *Sympecma fusca* (Vander Linden, 1825)

- 1 ex. na příbřežní vegetaci v blízkosti brodu (50.2712631N, 16.1804967E)

Šídlo pestré - *Aeshna mixta* (Latreille, 1805)

- 1 ex. nad loukou v severní části

Vážka obecná - *Sympetrum vulgatum* (Linnaeus, 1758)

- několik ex. obou pohlaví v okolí cesty vedoucí k broudu

Vážka ploská - *Libellula depressa* (Linnaeus, 1758)

- jednotlivé ex. na vegetaci v okolí brodu

Vážka rudá - *Sympetrum sanguineum* (O. F. Müller, 1764)

- jednotlivé ex. na vegetaci v okolí brodu

Ostatní:

Perleťovec stříbropásek - *Argynnis paphia* (Linné, 1758)

- jednotlivé kusy rozptýleně na loukách i v okolí příbřeží vegetace podél celého roku

5. Diskuze

Při průzkumu provedeném v r. 2022 bylo na území PP Dědina u Dobrušky nalezeno celkem 12 druhů vážek. Tyto druhy lze rozdělit z hlediska ekologických nároků do dvou hlavních skupin. První skupinu tvoří běžné druhy „ekologicky nevyhraněných“ vážek, jako je např. vážka ploská, šídlo pestré a další. V případě ojedinělých nálezů těchto druhů mohlo jít o tzv. zálety a daný druh se na lokalitě trvale vyskytovat nemusí. Z hlediska ochrany přírody jsou na sledovaném území zajímavější tzv. reofilní druhy s vazbou na rychleji tekoucí podhorské říčky s čistými, chladnějšími a prokysličenými vodami. Z těchto druhů je zde velmi hojná motýlice obecná (*Calopteryx virgo*), potvrzen byl i výskyt motýlice lesklé (*Calopteryx splendens*). Tento druh preferuje pomalejší a teplejší vody, na lokalitě je tedy logicky mnohem méně početný. Potvrzen byl výskyt klínatky rohaté (*Ophiogomphus cecilia*). Tento druh zaznamenal při svém průzkumu na stejném místě (50.2712631N, 16.1804967E) již v r. 2015 Mocek. Ačkoliv nebyly na lokalitě nikdy nalezeny nymfy a imaga byla pozorována vždy v počtu několika málo kusů, lze zde předpokládat početně sice velmi slabou, nicméně stálou populaci. Zcela unikátní a pozornost zasluhující je zdejší mimořádně početná populace páskovce kroužkovaného (*Cordulegaster boltoni*). Pro tento druh jsou typické spíše jednotlivé nálezy podél lesních potoků. Kvůli značné mobilitě imag lze celkovou početnost tohoto druhu na lokalitě jen obtížně odhadnout, vzhledem k délce toku říčky v rámci PP jde pravděpodobně o populaci v řádu nižších jednotek stovek jedinců. V srpnu šlo o vůbec nejpočetnější druh na lokalitě. S takto hojným výskytem se autor průzkumu doposud neseťkal a ani mu není známý podobný údaj z literatury. Vysoká abundance tohoto druhu je nejspíše podmíněna zástínem říčního toku, na který jsou páskovci jako „lesní vážky“ v porovnání s ostatními druhy lépe adaptováni.

PP Dědina u Dobrušky byla vyhlášena za účelem ochrany nezregulovaného přírodního toku říčky a vzácných druhů živočichů svým výskytem na toto prostředí vázaných. Tato ochrana spočívá zejména v zamezení technických zásahů do přirozeného říčního koryta a pro tento účel je daný stupeň ochrany odpovídající a dostačující. I nadále je žádoucí ponechávat vodní tok (včetně břehových nátrží a náplavových lavic) samovolnému vývoji jako přirozené prostředí pro výskyt vzácnějších druhů živočichů. Vzhledem k početnosti páskovce kroužkovaného (*Cordulegaster boltoni*) a také tomu, že dřeviny omezují šíření invazních druhů rostlin, zpevňují břehy a plní další důležité funkce, jeví se jako nejvhodnější management ponechat samovolnému vývoji rovněž břehovou vegetaci a případně odstraňovat pouze padlé kmeny. Hlavním limitujícím faktorem pro hojnější výskyt klínatky rohaté (*Ophiogomphus cecilia*) je zřejmě vysoké zastínění toku dřevinami, případně nevhodné složení substrátu dna a značně snížený průtok během letních měsíců.

Při průzkumu byla věnována pozornost i denním motýlům. Byl zde pozorován batolec červený (*Apatura ilia*), nejzajímavějším záznamem je pozorování imaga bělopáska dvouřadého (*Limenitis camilla*). Může jít o zálet, autor průzkumu nezaznamenal přítomnost zimolezu (*Lonicera*), živnou rostlinu housenek (což ovšem nebylo předmětem výzkumu). Nálezy několika hnízdnicích nor byl potvrzen i význam toku pro hnízdění ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*).

Závěr, doporučená opatření pro zvýšení biodiverzity

Faunistický průzkum provedený během r. 2022 zachytil na území PP Dědina u Dobrušky výskyt 12 druhů vážek. Výskyt klínatky rohaté (*Ophiogomphus cecilia*) byl sice na lokalitě prokázán, nicméně zdejší populace je velmi málo početná. Naopak mimořádně početná je populace ochránářsky neméně zajímavého páskovce kroužkovaného (*Cordulegaster boltoni*). Z hlediska vážek vlastní říční tok žádný specifický management nevyžaduje. Jediným a jednoznačně největším rizikem do budoucna je snižování letního průtoku Dědiny v souvislosti s klimatickou změnou a postupujícím vysycháním naší krajiny.

Jako velmi vhodné podpůrné opatření pro vážky, obojživelníky a další faunu se nabízí vyhloubení několika tůní v nivní louce v nezastíněných ohbích říčky ve střední části toku. Niva říčky byla v minulosti evidentně odvodněna a tento typ biotopu zde zcela chybí. Pokud by byly tůně zhotoveny v bezprostřední blízkosti břehových porostů, kde beztak nedochází k pravidelné seči, produkční funkce lučních porostů by zůstala nedotčena.

Fotodokumentace*

Foto 1. Ukázka nejcennější části toku Dědiny s výskytem reofilní fauny

* fotografie byly pořízeny během léta 2022 zpracovatelem průzkumu

Foto 2 a 3. Břehové nátrže představují ideální stanoviště pro hnízdění ledňáčka říčního

Foto 4 a 5. Dědina v blízkosti brodu - stanoviště klínatky rohaté (*Ophiogomphus cecilia*)

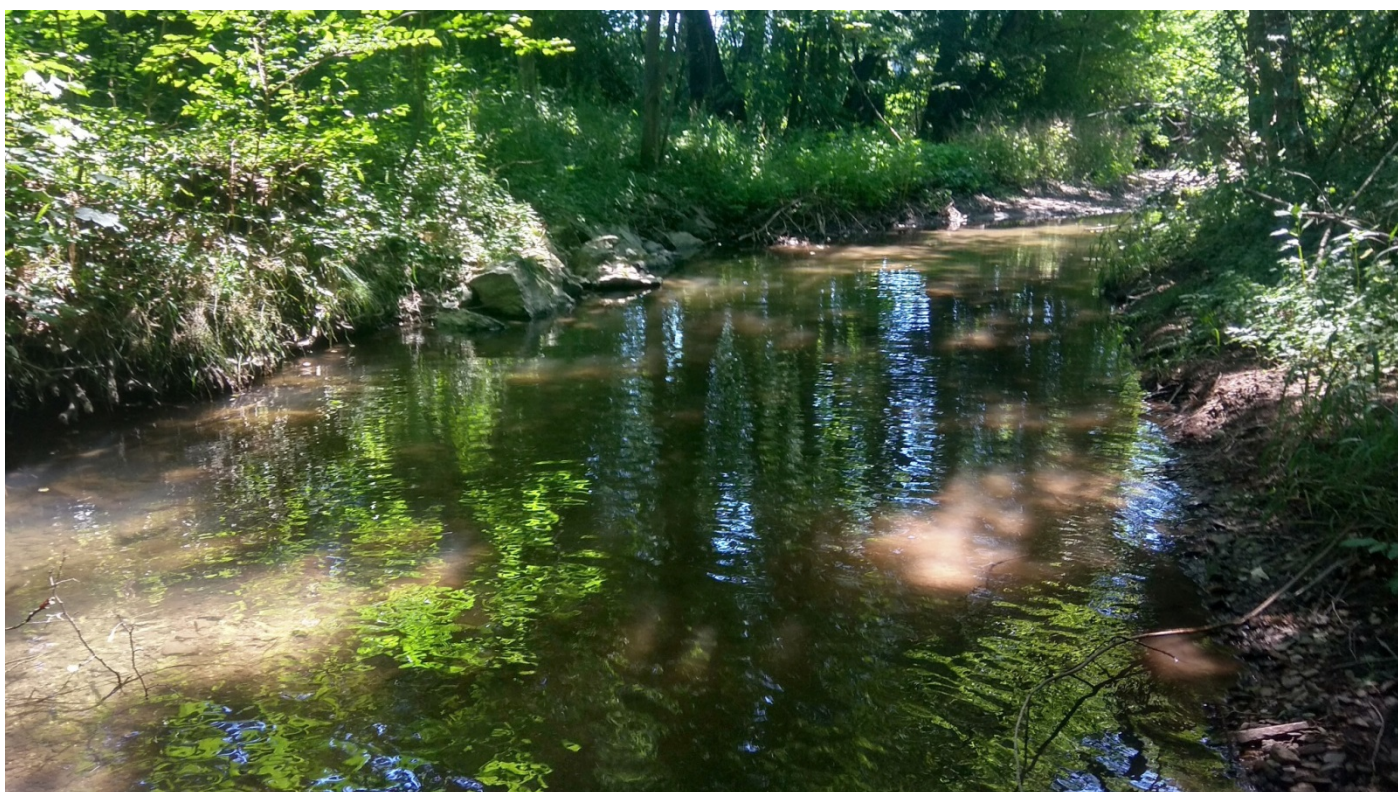

Foto 6. V letních měsících dochází k výraznému snížení průtoku

Foto 7. Břehy lemuje hustý porost dřevin (vpravo), nivní louky jsou odvodněné a druhově chudé

Foto 8 a 9. Na lokalitě byl potvrzen výskyt klínatky rohaté (*Ophiogomphus cecilia*) a mimořádně početné populace páskovce kroužkovaného (*Cordulegaster boltoni*).

Foto 10. Svlečka páskovce kroužkovaného (*Cordulegaster boltoni*) na mostní konstrukci v Mělčanech.

Literatura, použité podklady a zdroje informací

- Návrh Plánu péče o přírodní památku. Dědina u Dobrušky na období 2013 – 2023 – dostupné na <https://www.kr-kralovehradecky.cz/assets/krajsky-urad/ziv-prostredi-zemedelstvi/aktuality/ochrana-prirody/Plan-pece-Dedina-u-Dobrusky---F---7-3-2013.pdf>

- MOCEK, Bohuslav, Závěrečná zpráva z mapování evropsky významných druhů živočichů ve stanovištěně vhodných územích soustavy Natura 2000 v roce 2015, Lokalita: EVL Dědina u Dobrušky (CZ0523007), Cílový druh: Klínatka rohatá (*Ophiogomphus cecilia*), zadavatel AOPK ČR

- FARKAČ, Jan, David KRÁL a Martin ŠKORPÍK, ed. Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2005. ISBN 80-86064-96-4.

- DOLNÝ, Aleš, Filip HARABIŠ a Dan BÁRTA. Vážky (Insecta: Odonata) České republiky. Praha: Academia, 2016. Atlas (Academia). ISBN 978-80-200-2503-6.

- WALDHAUSER, Martin a Martin ČERNÝ. Vážky České republiky: příručka pro určování našich druhů a jejich larev. 2., doplněné vydání. Vlašim: Český svaz ochránců přírody, 2015. ISBN 978-80-87964-07-1.

https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bdina_u_Dobru%C5%A1ky

<https://mapy.cz>